

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΣΥΜΒΟΛΑ

24. Ο Ιωσήφ και οι Ποιμένες

Από την εικόνα της Γέννησης, δεν λείπει ο μνήστορας Ιωσήφ. Ο Ιωσήφ κάθεται έξω από το σπήλαιο, κάπως απόμακρα και μ' αυτό το τρόπο διατρανώνει η βυζαντινή ζωγραφική την θεμελιώδη πίστη της Εκκλησίας για την απείρανδρο γέννηση του Ιησού.

Εικονίζεται θλιμμένος και φαίνεται να βασανίζεται από τις αμφιβολίες, για το ακατανόητο μυστήριο της Γέννησης του Παιδιού από Παρθένο. Εικονίζεται στο κάτω αριστερό μέρος της εικόνας, για να φανεί το αμέτοχον του Ιωσήφ στη Γέννηση του Χριστού. Ο Ιωσήφ δεν είναι ο πατέρας του παιδιού, απλά υπουργεί το μυστήριο και είναι ο προστάτης της οικογενείας.

Ο Ιωσήφ είναι σκεπτικός. Στηρίζει με το αριστερό του χέρι το κεφάλι του σα να θέλει ν' ακουμπήσει τους λογισμούς που τον συνέχουν και όλη η όψη του δείχνει την εσωτερική του ταραχή. Εκφράζει αυτό που διατυπώνει ο υμνογράφος στον Ακάθιστο Ύμνο: «Ζάλην ἔνδοθεν ἔχων λογισμῶν ἀμφοβόλων ὁ σῶφρων Ἰωσήφ ἔταράχθη». Ξέροντας ο Ιωσήφ ότι η Παναγία ήταν άγαμη, ο διαβολικός λογισμός τον έσπρωχνε να υποθέσει ότι η εγκυμοσύνη της Παρθένου ήταν κλεψίγαμη κι αυτόν τον λογισμό του τον έσπερνε μέσα στην ψυχή ο διάβολος, ο οποίος στέκεται μπροστά του και τον οποίο παριστάνει ο ζωγράφος με ένα γεροβοσκό. Η υπόνοια αυτή σήκωνε τρικυμία στην ψυχή του, ζαλίστηκε το μυαλό του μ' αυτό το άγριο φύσημα του λογισμού. Δύσκολο πράγμα όταν κυκλώσουν τον άνθρωπο τέτοιοι λογισμοί ασεβείας. Γι' αυτό η Παναγία δεν έχει εστραμμένο το πρόσωπό της προς το Βρέφος, που μόλις έτεκε, αλλά προς τον Ιωσήφ. Ο Ιωσήφ στην παρούσα περίπτωση είναι το πρόσωπο που ενσαρκώνει κάθε άνθρωπο που στέκεται με κλυδωνισμούς πίστεως μπροστά στο ξένο και παράδοξο μυστήριο της Γεννήσεως του Θεανθρώπου.

Οὐ φέρει τὸ μυστήριον ἔρευναν, πίστει μόνῃ τοῦτο πάντες δοξάζομεν...» Μόνο με την πίστη μπορούμε να το ακραγγίσομε δοξολογώντας το ακατάληπτον της θείας μεγαλοσύνης, της οποίας την αλήθεια μόνο το πνεύμα του Θεού μπορεί να αποκαλύψει στον άνθρωπο όπως άγγελος Κυρίου απεκάλυψε και στον Ιωσήφ, ότι αυτό που συνέλαβε η Μαρία ήταν «ἐκ πνεύματος Ἁγίου» (Ματθ. 1.20). Και τότε ο καλοπροαίρετος Ιωσήφ δέχθηκε με ταπείνωση και πίστη τη θεία αποκάλυψη.

Ηθέση και η στάση του Ιωσήφ ποικίλλει κατά την εξέλιξη της εικόνας. Ενδιαφέρον είναι ότι στις πιο αρχαίες εικόνες ορισμένες φορές κοιτάζει προς την Παναγία και το Βρέφος, ενώ σ' άλλες γυρνά εμφαντικά προς την αντίθετη κατεύθυνση. Η στάση αυτή πού δηλώνει τη μη

πατρότητα του Ιωσήφ και έχει εντυπωσιακή αντιστοιχία με αρχαίες παραστάσεις, όπου υπάρχει ανάγκη να δηλωθεί η θεική προέλευση του ήρωα και η μη πατρότητα του συζύγου, όπως για παράδειγμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Γτη μεταγενέστερη ανατολική εικόνα της Γεννήσεως, η θέση του Ιωσήφ έχει παγιωθεί έξω από το σύμπλεγμα της Θεοτόκου, του Βρέφους και της φάτνης. Συχνά παρουσιάζεται (όπως είπαμε παραπάνω) ένας γέρος, καμπουριαστός βοσκός, πού συμβολίζει τον διάβολο, ο οποίος πειράζει τον Ιωσήφ, θέτοντας του αμφιβολίες για τη δυνατότητα μιας παρθενικής γεννήσεως. Ο Ιωσήφ γίνεται έτσι αρχετυπικό σύμβολο της πάλης ανάμεσα στις επιταγές της λογικής και της εμπειρίας και την πρόσκληση για πίστη σε κάτι πού νικά τους ορούς της φύσεως.

Γτο πρόσωπο του αγίου Ιωσήφ, η εικόνα αφηγείται ένα παγκόσμιο δράμα που παράγεται δια μέσου όλων των αιώνων. Η συλλογισμένη και συνεσταλμένη στάση του δείχνει άνθρωπο που αντιμετώπισε γεγονότα πάνω από τις δυνάμεις του, αλλά που δεν του λείπει η αγαθή προαίρεση. Γι' αυτό και τη Μαρία δεν θα τη διώξει κρυφά, όπως προς στιγμή σκέφτηκε, αλλά θα σταθεί δίπλα στη Μητέρα και το Παιδίον σαν προστάτης. Έτσι η αμφιβολία του Ιωσήφ γίνεται στήριγμα γι' αυτούς που δοκιμάζονται από λογισμούς αμφιβολίας και δυσπιστίας», σημειώνει ο Ευδοκίμοφ.

Γτην εικόνα της Γεννήσεως περιλαμβάνεται και η αναγγελία του γεγονότος της Γεννήσεως του Χριστού και στους ποιμένες. Οι βοσκοί είναι συνήθως τρεις, οι δύο όρθιοι και ο τρίτος καθιστός παίζοντας αυλό. Κατά την έκφραση του Λ. Ουσπένσκυ «ο αυλητής προσθέτει την ανθρώπινη τέχνη της μουσικής στον χορό των αγγέλων». Στις πρώιμες βυζαντινές εικόνες είναι αισθητή η επιβίωση της ελληνιστικής χάρης στην επεξεργασία του θέματος. Οι βοσκοί αντιπαρατίθενται προς τους μάγους στη συμβολική της εικόνας. Είναι οι πρώτοι Ιουδαίοι πού προσκυνούν το Θείο Βρέφος, ενώ οι Μάγοι είναι οι πρώτοι εθνικοί. Είναι οι απλοί, αγράμματοι άνθρωποι, στους οποίους η αναγγελία της σωτηρίας έρχεται άμεσα μέσα στην καθημερινή τους ζωή. Αντίθετα, οι Μάγοι, πού αναζητούν τον Θεό μέσα από την επιστήμη και τη γνώση, δεν μπορούν να Τον προσεγγίσουν παρά μόνο έμμεσα υστέρα από μακρινό ταξίδι, σύμφωνα με την ερμηνεία του Λ. Ουσπένσκυ.

Γτην τέχνη της Δύσεως, από τον 15ο αιώνα εμφανίζεται και το θέμα της προσκύνησης των βοσκών, κατ' αντιστοιχία προς τους Μάγους. Οι βοσκοί προσφέρουν και αυτοί τα δώρα τους, ένα πρόβατο, μια ράβδο και έναν αυλό. Κατά τους δυτικούς θεολόγους, ο αμνός συμβολίζει τη Θυσία του Χριστού, η ράβδος τον Χριστό ως Ποιμένα, και ο αυλός ότι οι μαθητές Του Τον ακολουθούν ως νέον Ορφέα.